

Justitieombudsmannen
Katarina Pahlsson

Kritik mot Kriminalvården, anstalten Sagsjön, för att inte ha lämnat information om övervakningskameror i besöksrum

Anmälan

I en anmälan till JO i maj 2024 klagade AA bl.a. på att det i anstalten Sagsjön har funnits en övervakningskamera i ett rum som använts för ett obevakat besök.

Utredning

Kriminalvården uppmanades att yttra sig över det som AA fört fram om övervakningskameran. I sitt remissvar anförde myndigheten, genom en tillförordnad regionchef för region Väst, följande:

Bakgrund och omständigheter

[...]

Uppgifter om sakförhållandena har inhämtats genom yttrande från Kriminalvårdens verksamhetsområde Göteborg Syd (VO Göteborg Syd) vilket omfattar bland annat anstalten Sagsjön. I huvudsak har följande framkommit.

Anstalten Sagsjön är en anstalt i säkerhetsklass 2 och 3. Anstalten har totalt fyra besöksrum varav två är avsedda för klienter placerade i säkerhetsklass 2 och två är avsedda för klienter i säkerhetsklass 3. Besök till klienter i anstalt kan ske på olika sätt, antingen genom kontrollerade eller okontrollerade besök. I nuläget genomförs kontrollerade besök genom att personal är fysiskt närvarande i besöksrummet medan besöket pågår.

I de två besöksrummen som är för klienter placerade i säkerhetsklass 2 finns det en glasruta mellan rummen samt dörrar som kan öppnas upp vid kontrollerade besök. Det finns kameror placerade i dessa två besöksrum. Kamerautrustningen i besöksrummen är ett eget system som är kopplat till ett närliggande rum varifrån övervakning via bild och ljud kan ske istället för att en fysisk person närvarar i rummet. Kamerorna i rummen saknar inspelningsfunktion. Det innebär att ingen uppspelning från kamerorna kommer att kunna ske i något annat rum eller i efterhand. Vidare krävs en separat inloggning för att ta fram kameravyerna. Vid tillfället för aktuellt besök var kamerorna inte inkopplade och därför inte i bruk. Anstalten Sagsjön har uppgett att när kamerorna aktiveras för kontroll av besök kommer både besökare och klient att informeras om detta.

Besöket som anmälan rör var ett okontrollerat besök, där ingen bevakning med kamera eller ljud ska ske. Någon sådan övervakning har inte heller genomförts. Eftersom kamerorna inte varit i bruk vid besöket har anstalten heller inte lämnat någon information om kameraövervakning till AA eller till den intagne.

Rättslig reglering m.m.

Av 1 kap. 4-6 §§ fängelselagen (2010:610), FäL, framgår att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet. Verkställigheten ska utformas så att den intagnes anpassning i samhället underlättas och så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas, och får inte innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av fängelselagen eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas.

Enligt 7 kap. 1 § FäL får en intagen ta emot besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. Ett besök får dock vägras om det kan äventyra säkerheten på ett sätt som inte kan avhjälpas genom kontroll enligt 2 eller 3 §, kan motverka den intagnes anpassning i samhället, eller på annat sätt kan vara till skada för den intagne eller någon annan.

Enligt 7 kap. 2 § FäL får ett besök, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, kontrolleras genom att personal övervakar besöket, eller besöket äger rum i ett besöksrum som är så utformat att det omöjliggör att föremål överlämnas. Ett besök av en advokat som biträder den intagne i en rättslig angelägenhet får kontrolleras endast om advokaten eller den intagne begär det.

I förarbetena till fängelselagen uttalas följande. Bestämmelserna tar sin utgångspunkt i att en intagens rätt till kontakt med omvärlden genom besök är av stor betydelse såväl för att minska den isolering som ett frihetsberövande innebär som för att underlätta hans eller hennes möjlighet att knyta eller behålla kontakt med anhöriga och andra personer utanför anstalten. I enlighet härmed anges att en intagen får ta emot besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. Med uttrycket ”lämpligen kan ske” avses praktiska förutsättningar för besöket, t.ex. med hänsyn till anstaltens rutiner och dess tillgång till personal och besöksrum. Vid prövningen bör beaktas att det är angeläget att barn ges möjlighet att besöka en förälder som är intagen, om det är förenligt med barnets bästa (se prop. 2009/10:135 s. 143).

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen, gäller som lag i Sverige. Enligt artikel 8 i konventionen har var och en rätt till skydd för bland annat sitt familjeliv.

Europarådet har antagit särskilda regler för behandlingen av frihetsberövade personer i bland annat de europeiska fängelsereglerna. Som medlem av Europarådet har Sverige medverkat vid antagandet av dessa. Av reglerna framgår att intagna som utgångspunkt ska tillåtas att kommunicera så ofta som möjligt per brev, telefon eller på annat sätt med sina familjer, andra personer och företrädare för organisationer i samhället samt ta emot besök av dessa personer. Besöksförhållandena ska vara sådana att de intagna kan upprätthålla och utveckla familjerelationer på ett så normalt sätt som möjligt (Se Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules, artikel 24.1 och 24.4).

Den här regleringen anses fastställa de skyldigheter som fängelsemyndigheterna har att se till att artikel 8 i Europakonventionen respekteras. Det inkluderar besök, som sägs vara en särskilt viktig form av kommunikation. Begränsningar i det avseendet måste hållas till ett minimum samt vara i enlighet med lagen, ha ett legitimt syfte och vara proportionerliga (Se Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules, Commentary).

Kriminalvårdens bedömning

Kriminalvården får inte begränsa den intagnes frihet i större utsträckning än vad som följer av fängelselagen eller vad som är nödvändigt för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas. Enligt de europeiska fängelsereglerna ska de

intagnas besöksförhållanden vara sådana att de intagna kan upprätthålla och utveckla familjerelationer på ett så normalt sätt som möjligt. Även om internationella standarder av detta slag inte är direkt bindande har de en principiellt viktig betydelse för att vägleda medlemsstaterna och deras myndigheter i utformningen av såväl den nationella regleringen som vid proportionalitetsbedömningen i enskilda fall. De har därmed även betydelse vid Kriminalvårdens utformning av riktlinjer och rutiner samt i myndighetens dagliga arbete.

Intagnas kontakter med omvärlden är av stor betydelse för deras välbefinnande och ett avgörande inslag i en human kriminalvård, men det finns ingen ovillkorlig rätt för en intagen att ta emot besök. Besök beviljas i den utsträckning de lämpligen kan ske, i enlighet med gällande rätt. Det framgår av ovan nämnda förarbeten till fängelselagen att Kriminalvården, utöver ordning och säkerhet, måste ta hänsyn till anstaltens praktiska förutsättningar för att ta emot ett besök, bland annat anstaltens rutiner och dess tillgång till personal och besöksrum.

Anstalten Sagsjön har fyra besöksrum. Dessa är av säkerhetsskäl uppdelade så att två av rummen, som befinner sig inom anstaltens så kallade skalskydd, används vid besök till personer som är intagna i den del av anstalten som är i säkerhetsklass 2. Dessa rum är anpassade till flera användningsområden. De används, bland annat, för såväl okontrollerade som kontrollerade besök och de är möjliga att anpassa fysiskt utifrån den nivå av övervakning som bedöms lämplig vid varje enskilt besök.

De kameror som finns i aktuella besöksrum är avsedda för framtida användning vid övervakning av kontrollerade besök. Videomaterialet kommer endast att gå att se i realtid, i ett närliggande rum. Kamerorna saknar inspelningsfunktion. Kriminalvården har förståelse för att förekomsten av kameror i ett besöksrum skulle kunna ge ett intryck av att ett besök är övervakat. Vid aktuellt besöksfall har kamerorna dock inte varit inkopplade och besöket har alltså inte övervakats. Det framgår även av anstaltens yttrande att det, när kamerorna är i bruk, kommer att finnas rutiner för att informera intagna och intagnas besökare om att det finns kameror i rummen och hur dessa används.

I ett bifogat yttrande från anstalten Sagsjön anfördes bl.a. följande:

[— —] Inför aktivering av kontrollerade besök genom kameraövervakning kommer både besökare samt klient få information om rådande förutsättningar för hur besöket kommer att genomföras.

Eftersom kamerorna ännu ej är i drift har ingen information till klienterna gällande kameraövervakning i besöksrum 1 och 2 givits. Vi har respekt för att både klienter och besökare har reagerat på de uppmonterade kamerorna och vi kommer att tillse att information gällande användning av kameror vid kontrollerade besök distribueras till klienter som vistas på Anstalten Sagsjön.

AA fick tillfälle att kommentera remissvaret.

Rättslig reglering

Kriminalvården har i sitt yttrande redogjort för relevant rättslig reglering.

Bedömning

Av utredningen framgår att det finns övervakningskameror i två av de besöksrum som anstalten Sagsjön använder för både bevakade och obevakade besök. Vid tidpunkten för det aktuella besöket hade kamerorna ännu inte tagits i bruk och någon information om dessa därför inte lämnats till intagna eller besökare.

Som Kriminalvården har varit inne på kan redan själva förekomsten av en kamera i ett besöksrum ge intrycket att ett besök är övervakat. Det är uppenbart att detta kan upplevas som integritetskränkande och stressande för såväl intagna som besökare, om det inte klart och tydligt framgår för dem om kameran är igång eller inte. Det ska i sammanhanget nämnas att AA inte är den enda som har klagat på övervakningskamerorna i anstalten Sagsjön, utan JO har tagit emot även andra liknande klagomål (se bl.a. dnr 7474-2024 och 6905-2024).

I ett tidigare beslut om kamerabevakning i samband med kroppsbesiktning har jag uttalat att om det finns en kamera monterad i rummet är det viktigt att säkerställa att intagna vet när de inte kamerabevakas (se mitt beslut den 8 april 2022, dnr 2632-2021). Jag menar att detsamma gäller för besöksrum. Även när en kamera i ett sådant rum är avstängd är det alltså angeläget att se till att både intagna och besökare vet detta, så att de inte behöver sväva i ovisshet om huruvida besöket övervakas eller inte. Ett enkelt sätt att göra det här på kan vara att täcka över kameran när den inte används (jfr JO:s beslut den 8 mars 2012, dnr 3978-2010). Jag är kritisk till att anstalten Sagsjön helt har låtit bli att vidta några sådana åtgärder. Enligt min mening borde anstalten också tidigare ha lämnat såväl intagna som besökare information om att kamerorna inte tagits i bruk. Det är positivt att anstalten har uttryckt förståelse för att de berörda har reagerat på kamerorna, och jag utgår från att ledningen har säkerställt att det i fortsättningen tydligt framgår när kamerorna är avstängda.

Det som i övrigt har kommit fram motiverar inte några åtgärder eller uttalanden från min sida.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Katarina Pålsson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättsakkunniga Emma Söderberg Majanen har föredragit ärendet och byråchefen Catrine Björkman har deltagit i beredningen.